Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 43, Aralık 2019, s. 336-357

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.39747>

Dr. Öğr. Üyesi Bülent KARA

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,

bulentkara_04@hotmail.com

Sultan ARSLANKAYA

Yüksek Lisans Mezunlu, sltnarslankaya@gmail.com

DARBEYE VE YENİ BİR ANAYASAYA GİDEN YOLDA İSMET PAŞA’LI YILLAR VE BAŞLICA OLAYLAR

Özet

II. Dünya Savaşı’nın galipleri savaş sonrasında yeni bir dünya düzeni kurma yolunda ilerlerken tek partili yönetimin egemen olduğu Türkiye, iç ve dış gelişmeler karşısında bu sürecin dışında kalamamış hatta dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Türkiye ekseninde değişime katkı sunmuştur.

Halkın teveccühünü kazanarak demokratik yollarla iş başına gelen DP, 1950-1960 yılları arasında anayasanın bazı hükümlerini ihlal etmiştir. DP iktidarının baskıcı uygulamalarından birisi halkın muhalefet yapma görevi verdiği Cumhuriyet Halk Partisi’ni sindirmek olmuştur.

Partiler ve liderleri arasındaki gerilim Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde de etkisini hissettirmiş ve çeşitli örgütlenmelere yol açmıştır. Bu örgütlenmelerin hedefi ise “Darbe” yoluyla hükümetin işbaşından uzaklaştırılması olmuştur.

DP iktidarı TSK’nın 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleştirdiği darbe ile son bulmuştur. Hazırlanan yeni anayasa 1961 yılında halk oylamasıyla kabul edilmiştir.

İsmet İnönü, yeni anayasanın hazırlanış sürecinde Kurucu Meclis’te bulunarak kendisinin ve partisinin isteklerinin anayasada önemli ölçüde yer almasını

sağlamıştır. Halk oylamasına sunulan anayasanın kabulü aşamasında da İsmet İnönü'nün sunduğu katkı tarihte sabittir.

Anahtar Kelime: Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, İsmet İnönü, 27 Mayıs Darbesi, 1961 Anayasası.

THE YEARS OF ISMET PASHA AND THE MAJOR EVENTS OF THE TIME ON THE WAY TO THE COUP D'ETAT AND THE NEW CONSTITUTION

Abstract

While the victors of the II. World War were progressing to establish a new world order, Turkey, where the Single-Party rule was in power, could not exclude itself from this process in the face of internal and external developments; and even the President of the time, İsmet İnönü contributed to this change in the context of Turkey.

Democrat Party, which came to power by gaining the favor of the people by democratic means, violated certain provisions of the constitution between the years 1950 and 1960. One of the oppressive actions under the rule of the DP was repressing the Republican People's Party that was entrusted by people to oppose.

The tension between the parties and leaders also showed its impact on the Turkish Armed Forces and paved the way for various organizations. These organizations aimed to overthrow the government from power by staging a coup d'etat.

The DP rule was ceased with the coup d'etat which took place on 27 May 1960. The new constitution was approved as a result of a referendum in 1961.

İsmet İnönü was present in the Constituent Assembly in the constitution-making process and ensured that the demands of his party were included in the new constitution to a considerable extent. A referendum was held for the approval of the new constitution and the contribution of İsmet İnönü in this process was passed into history.

Keywords: Republican People's Party, Democrat Party İsmet İnönü, 27 May coup d'état, 1961 Constitution

GİRİŞ

Türk Dil Kurumu'nun yayınladığı sözlükte, Anayasa; “Bir devletin yönetim biçimini belirten, yasama, yürütme, yargılama güçlerinin nasıl kullanılacağını gösteren, yurttaşların kamu haklarını bildiren temel yasa, kanunuesası” şeklinde tanımlanmıştır. Aynı sözlükte; “Darbe” kelimesinin açıklaması ise “Bir ülkede baskı kurarak, zor kullanarak veya demokratik yollardan yararlanarak hükümeti istifa ettirme veya rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirme işi” şeklinde yapılmıştır.

Farklı birçok tanımına rastlanılan anayasa hakkında Yazıcı; çeşitli gruplardan oluşan insanların toplumda beraber yaşayabilmeleri için haklarını ve menfaatlerini karşılıklı olarak teminat altına alan bir belge (Yazıcı, 2011: 266) yorumunu yapmıştır.

1.Savaş Dönemi Anayasasından Devrimler ve Değişimler Anayasasına

20 Ocak 1921 tarihinde kabul edilen ve Teşkilat-ı Esasiye ismiyle bilinen anayasa hâkimiyetin kayıtsız şartsız millette olduğunu belirtmesi yönüyle Türk tarihi açısından bir ilk olma özelliğine sahiptir. Milli Mücadele'nin en buhranlı dönemlerinde kabul edilen bu anayasa, TBMM ve ona bağlı kurumların çalışma biçimini tespit ettiği gibi (Ortaylı, 2018: 23) yeni bir oluşumun habercisi olma özelliğini de taşımıştır. İdare, Vilayet, Kaza, Nahiye, Umumi Müfettişlik, Madde-i Münferide gibi bölümlerden oluşan (Kili, Gözübüyük, 1985: 91-93) bu anayasa Milli Mücadele'nin askeri safhasının sona ermesinden itibaren ihtiyaçları karşılamada yeterli gelmemiş (Karatepe, 2017:138) yeni bir anayasanın hazırlanması kaçınılmaz olmuştur. Başka bir ifadeyle söylemek gerekirse; 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda 29.10.1923 tarihli “Teşkilatı Esasiye Kanunu’nun Bazı Mevaddının Tavzihan Tadiline Dair Kanun” (Kili, Gözübüyük, 1985: 103) ve 03.03.1924 tarihli “Hilafetin İlğasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun” (Kili, Gözübüyük, 1985: 106) değişiklikleri yeni bir anayasanın hazırlanması gerektiğinin en önemli işareti olmuştur.

20 Nisan 1924 tarihinde kabul edilen ve altı fasıl, 105 maddeden oluşan Teşkilatı Esasiye Kanunu (Kili, Gözübüyük, 1985: 111-131) yeni ve modern bir devletin kuruluş kanunlarını bünyesinde toplayarak Türk Silahlı Kuvvetlerinin yönetime el koyduğu döneme kadar yürürlükte kalmıştır.

Başarıya ulaşması halinde yöneticilerin veya hükümetlerin alaşağı edildiği darbe girişimleri ve yönetimleri Osmanlı yönetim sistemi içerisinde de kendisini göstermiş ve zaman zaman sonraki yıllarda da tekrarlanabilmiştir.

2.Türkiye’de Yaşanan Darbeler Üzerine Genel Bir Bakış

İnce, darbe hakkında değerlendirmede bulunurken, bir rejimin sosyal yapısında derin, sürekli ve uzun süreler içinde gerçekleşebilecek değişiklikleri amaç edinen, sadece mevcut iktidarın tasfiyesiyle, anayasa ve bazı temel kanunların değiştirilmesiyle yetinilen harekettir. Bu değişikliklerin gerçekleşmesinden sonra rejim, kendi yapısı içinde devam eder. Anayasa ile parlamentonun yer aldığı çok partili düzenlerde ise seçimlere gidilir (İnce, 2016:13) tespitinde bulunmuştur. Bu değerlendirme sonrasında Türk tarihi açısından darbe veya darbelerin seyri konusunda belirtmek gerekir ki; 1446 yılında Sultan II. Mehmet’e karşı gerçekleştirilen Buçuktepe İsyanı Osmanlı Devleti’nde ilk darbe hareketidir (İnce, 2018: 85). Osmanlı Devleti dönemi içerisinde son darbe ise II. Abdülhamit’e karşı 1913’te yapılan Babiâli Baskınıdır.

27 Mayıs 1960 tarihinde Demokrat Parti yönetimine karşı TSK’nın düzenlediği girişim ise Türkiye Cumhuriyeti’nde gerçekleşen ilk darbe olarak tarihe geçmiştir. 1924 Anayasasının yürürlükte olduğu bir dönemde kurulmuş olan DP, 1950 seçimlerinde iş başına geçerek yeni Türk Devleti’nin kuruluşundan itibaren yönetim erkini tek başına elinde tutan CHP yönetimine son vermiştir.

3. Dörtlü Takrir ve Demokrat Parti’nin Kurulması

1939-1945 yılları arasında süren II. Dünya Savaşı, Türkiye’yi hatta dünyayı siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel alanda derinden etkilemiştir. Türkiye bu savaşın fiilen katılımcısı olmamakla beraber tarım üretimine dayalı bir ülke olarak tarımsal alanda çalışan gençleri

uzunca bir süre silâh altına almış olması (Bolat, 2010: 223) ekonomik sıkıntıların her alanda hissedilmesinde etkili olmuştur.

İnsan topluluklarının davranışı göstermektedir ki günlük gereksinimler karşılanmadığında birilerinin sorumluluğu aranır ve sorgulanır. Savaş yıllarının yoklukları söz konusu olduğunda devlet yönetiminde olan CHP bu nedenle eleştirilerden uzak kalamamış ve parti dışı muhalefet oluşmaya başlamıştır (Gedikli, Berber, 2012:135).

29 Mayıs 1945 tarihli bütçe görüşmeleri sırasında yapılan bütçe oylamasında 368 lehte oy kullanılırken, Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan aleyhte oy kullananlar arasında yer almıştır (Şahin, Tunç, 2015: 37). Bu durum parti içerisinde muhalefet kanadının oluştuğunu tescilleyen bir manzara oluşturmuştur. Muhalefet tarafında bulunan Adnan Menderes, Emin Sazak ve Cavit Oral “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu” tartışmaları sırasında da bu tavırlarını sergilemeye devam etmişlerdir (İnce, 2006:70).

Topraksız ya da az toprağı olan köylülere toprak dağıtmak, üreticinin ihtiyacı olan araçları ve toprak güvencesini sağlamak hedefi güden Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’na bu kişilerin karşı çıkmalarında adı geçenlerin geniş topraklara sahip olmalarının rolü yadsınamayacak kadar barizdir.

Muhalefet karşısında İnönü’nün; “Bu kanunu kabul etmeyen parti, benim partim değildir” (Aydemir, 1989b: 118) sözünde toplanan karşı çıkışı kanun teklifinin 11 Haziran 1945 tarihinde kanuna dönüşmesinde etkili olmuştur.

DP’nin kurulmasında Celal Bayar, Refik Koraltan, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü tarafından 7 Haziran 1945 tarihinde Dörtlü Takrir’in CHP Grubuna verilmesi (Özüçetin, 2009:37) bir dönüm noktasıdır.

Ülkede ve partide demokrasinin ilerlemesini sağlamak amacıyla verildiği iddia edilen bu önerge, İsmet Paşa’nın anlatımına göre, onların yeni bir parti kurmalarını teşvik etmek amacıyla iktidar partisi tarafından reddedilmiştir (Kabasakal, 1991: 165-166). İnönü’nün ve CHP’nin bu kararı beklenen neticeyi vermiş ve bu süreç yeni bir partinin kuruluş öyküsünün başlangıcını oluşturmuştur.

Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan sundukları takririn kabul edilmemesi üzerine CHP’den ayrılırken, Celal Bayar 2 Aralık’ta CHP’den ayrılmıştır. Celal Bayar’ın gecikmeli istifasında İsmet Paşa’ya karşı muhalefet etmekten çekinmesi etkili olmuştur. Bu tespitin yapılmasında yeni parti için hazırlanan parti programının Bayar tarafından ilk olarak Paşa ile paylaşılmış olması önemli derecede etkili olmuştur. İnönü-Bayar görüşmesinde Bayar’ın; dış politikada ayrılık olmayacağı, ilköğretim seferberliğine devam edileceği ve Köy Enstitüleriyle uğraşılmayacağına yönelik yapıcı yaklaşımı olumlu bir havanın oluşumunda rol oynamıştır. (Demirel, 2016: 50-51). Bu olumlu yaklaşımlar neticesinde 7 Ocak 1946 tarihinde DP resmen kurulmuş ve Celal Bayar da partinin ilk genel başkanı seçilmiştir.

4. Demokrasinin Siyasi Arenası: 1946-1950 Seçimleri

Samsun’da ilk şubesini açan DP, kısa sürede halkın teveccühüne mazhar olmayı başarmıştır. DP’nin başarısında tek parti yönetiminin yıpranmışlığı ve halktaki değişim isteği önemli bir etkindir.

DP'nin her geçen gün etkisini arttırması, uzun yıllardan sonra demokrasi yolunda ilk kez bir rakiple siyasi arenada yarışacak olan CHP'nin yönetim kadrolarını tedirgin etmiş ve bir baskın seçim yapılmasını parti gündemine taşımıştır. İktidar partisinin erken seçim emrivakisi kuruluşunu henüz tamamlayamayan DP yönetimini bu baskın seçime girmeme kararı almaya itmiştir (Bakan, Özdemir, 2013: 378). Ancak yeni partinin bu konuda serbestçe karar verebilecek bir pozisyonunda olmadığı İsmet Paşa'nın seçimlere girilmemesi halinde partinin kapatılacağı yönündeki tehditkâr konuşmasıyla (Ahmad, 2015: 36) kısa sürede anlaşılmış ve DP'nin fikrini değiştirmesine yol açmıştır.

21 Temmuz 1946 tarihinde gerçekleştirilmiş olan baskın seçim sonucunda 465 üyeden oluşan Meclis'te; CHP 397, DP 61, Bağımsızlar ise 7 milletvekilliği kazanabilmiştir.

Türkiye'de çok partili siyasi hayata geçişin önemli bir ayağını teşkil eden ve halk iradesi ile tek parti yönetiminin nihayet bulmasına vesile olacak 1950 seçimlerine yaklaşılrken, İnönü ve DP önderleri rekabetin doğal bir gereği olarak seçim kampanyaları düzenlemeye başlamışlardır. İnönü Cumhurbaşkanı olmakla beraber CHP'nin de genel başkanı olma hasebiyle seçim çalışmalarına katılmış, yurt gezilerine çıkmış ve partisine oy toplamanın mücadelesini vermiştir. DP ise sıkı bir muhalefete girişmiş, gittiği yerlerde CHP'nin politikalarını eleştirmiştir.

Propagandalar sonrasında seçimler yapılmış ve açılan sandıklar Demokrat Parti'nin %52. 7, CHP'nin %39.4 (Erkmen, 2018: 1227) oy oranına ulaştığını (Bolat, 2012: 241), sonuç itibariyle de tek parti yönetiminin halkın nazarında itibar kaybına uğradığını tescillemiş, ülke yönetimi el değiştirerek DP yönetimine geçmiştir.

5. Ters Dönen Çarklar: Arapça Ezan Yasağının Kaldırılması

Yeni dönemde Başbakanlık görevi üstlenen Adnan Menderes'in mecliste okuduğu hükümet nutku muhalefet ve sağduyu sahibi çevrelerde şaşkınlık ve hayal kırıklığına yol açmıştır. Nutukta; "...bütün antidemokratik kanunları değiştirmeye muvaffak olursa, eğer memlekette siyasi ve iktisadi, hürriyet ve emniyeti tesis ederse; millete mal olmuş inkılâpları mahfuz tutar ve yıkıcı cereyanların başını ezerse..." (TBMM Tutanak Dergisi, 31 Mayıs 1950: 79) şeklinde sarf edilen bu sözler dikkat çekmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün ilerici ve çağdaş bir devlet ve sosyete oluşturma niyetiyle gerçekleştirdiği inkılâplar arasında bir ayrım mı söz konusu idi ve İnkılâplar hakkında sorgulama mı yapılmaktaydı? Halka mal olmayan yorumunun yapılmasına yol açan bu ifadenin hangi amaçla sarf edildiği ise ezanın Arapça okunması istek ve uygulamasıyla kısa sürede açığa çıkmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk, Arapça ezan yasağını uygularken Arapçayı ibadet dili olmaktan çıkarmayı hedeflediği gibi milli bir dil oluşturma amacını da gözetmiştir (Dikici, 2010:79). Bu milli dil hayatın her alanında görülmeliydi. Bu uygulamayla halk, okunan ezanın anlamını kavrayacak, laiklik yolunda atılan adımlar hız kazanacaktı. Bu hedefler doğrultusunda 3 Şubat 1932 günü Ayasofya Camii'nde ezan ilk kez Türkçe olarak okunmuştur (Cumhuriyet, 1932).

Menderes, bütün ibadetlerin ve duaların din dilinde olması gerektiğine inanıyordu. O, bunun laikliğe zarar vermeyecek şekilde olacağını, bununla beraber aslında gericiliğe karşı koyacaklarını ve Türkçe ezanın CHP döneminde zorunlu olduğunu ancak bu zorunluluğa artık gerek kalmadığını söylüyordu (Zafer, 1950).

Hzan konusu meclise taşınınca CHP adına söz alan Trabzon Milletvekili Cemal Reşit Eyüboğlu; ezan meselesinin bir dil ve millî şuur meselesi olduğunu belirterek mümkün olan her yerde Türkçenin kullanılması gerekliliğine değinmiştir. Eyüboğlu; ibadete çağırmanın da öz dille yapılması gerektiğini, bu konuda tartışma yaratmak istemedikleri için kanun teklifine karşı gelmeyeceklerini de sözlerine eklemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 16 Haziran 1950: 182). Bu açıklama biçimine uygun olarak İnönü sessizliğini korumuş, Atatürk inkılâplarından birinin ortadan kaldırılmasına sadece göz yummamış, destek vermiş, böylece iki partinin işbirliğiyle 16 Haziran 1950 tarihinde Arapça ezan yasağı kaldırılmıştır.

CHP sergilediği bu tutuma rağmen toplumsal hafızada “dine karşı, dinsiz parti” yaklaşımını pek silememiştir. Buna karşın DP “İslamiyet’i kurtaran parti”, “dini tutan parti” görüntüsünü iktidarı sürecinde korumuştur (Alçora, 2015:194-195).

6. Türk Askeri Kore Topraklarında

Kuzey Kore kuvvetlerinin 25 Haziran 1950 günü saldırıya geçmesiyle Kore sorunu bir savaş haline dönüşmüştür. Kuzey Kore, birleşik bir Kore talebiyle yola çıkarken ve yabancı asker ve siyasi komisyonların ülkeden çıkarılmasını arzularken, ABD’nin isteği BM Güvenlik Konseyi’nin toplanmasına yol açmıştır. Konsey’in vardığı karara göre, Kuzey Kore barışı bozan taraftır ve barışın tesisi için Kore Cumhuriyeti’ne yardım edilmelidir.

Dönemin Türk Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü’nün konuyu meclise taşımadan yardım çağrısına olumlu yönde cevap vermesi ise muhalefetin tepki göstermesine neden olmuştur. Muhalefetin bu tepkiyi göstermesinde kullandığı argüman, anayasanın; devletlerle sözleşme, antlaşma ve barış yapmak, savaş ilan etmek görevleri TBMM’ye aittir (Kili, Gözübüyük, 1985:115) şeklinde ifade bulan 26. maddesi dayanak olmuştur.

Anayasanın çiğnendiği görüşünü savunan İnönü, kendisinin ve TBMM’nin oyuna başvurulmadığını eleştirel bir üslupla beyan etmiştir (Uyar, 2017a: 71). Ona göre sorun kararda değil, kararın alınış biçimindeydi. İnönü’nün bu yaklaşımını Menderes’in değerlendirme biçimi ise “bozgunculuk” şeklinde olmuştur (Uyar, 2017a: 71).

Türkiye’nin Kore’ye asker göndermek istemesinde; yalnızlıktan kurtulma, Rus isteklerinin önüne geçebilme gibi nedenleri sıralamak mümkün olmakla birlikte, NATO üyesi olma beklentisi esas hedef olarak görülmüştür. Çeşitli yönleriyle tartışmaları sonraki yıllarda da devam eden Türkiye’nin NATO yolculuğunun başlangıcı, Kore Savaşı ile gündeme gelmiş ve 18 Şubat 1952 yılında üyeliğe kabul edilmesiyle yeni bir yolculuk safhası açılmıştır. Menderes’e göre bu süreç, Türk Milletinin büyük bir eseridir (Milliyet, 1952).

7. Atatürk’e ve Yeniliklerine Karşı Çıkan Ticaniler ve Atatürk’ü Koruma Kanunu

Allah’ın emirlerini yerine getirerek ve peygamberin ahlakını temsil ederek şariat yönetimi getirmeyi amaç edinen Ticiani Tarikatı 1737 yılında Cezayir’de kurulan ve 1937 yılında Türkiye’de de zemin bulan bir yapılanmadır (Çağatay, 1972:43).

23/24 Şubat 1951 tarihi Ticiani Tarikatı’nın DP yönetimi döneminde ilk eylemini gerçekleştirdiği tarihtir. Bu eylem, Kırşehir Cumhuriyet Meydanı’nda bulunan Atatürk’e ait büstün çene ve burun kısımlarının tahrip edilmesi yoluyla gerçekleştirilmiştir. Bu elim olay sonrasında CHP taraftarları çeşitli illerde protesto mitingleri düzenleyerek duruşlarını göstermeye çalışmıştır. CHP’nin görüşü, DP’nin bu tür saldırılara göz yumduğu yönünde yoğunlaşmıştır. Mitinglerin ve tepkilerin yaygınlaşması iktidar kanadını tedbir adına harekete

geçmeye zorlamış ve 5816 sayılı Atatürk'ü Koruma Kanunu ile gidişata müdahale edilmeye çalışılmıştır.

Bahsi geçen kanun teklifinin ele alındığı dönemde mecliste söz alan DP Ankara Milletvekili Osman Şevki Çiçekdağ kürsüde yaptığı uzun konuşmasında kanunun gereksizliğini özellikle kendisinin Atatürk'e ve yaptıklarına duyduğu saygı ve sevgi üzerinden örnekler vererek anlatmaya çalışmış, “milletçe cumhuriyetin ve Atatürk İnkılâplarının bekçiliğinin yapıldığını”, Cumhuriyet inkılaplarına ve eserlerine karşı irticai bir faaliyetin söz konusu olmadığını iddia etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi,4 Mayıs 1951: 45-48).

CHP Mardin Milletvekili Kamil Boran'ın konuşması ise gelecekteki yılların yansıması niteliğinde olmuştur. Boran'ın oldukça isabetli tespitlerde bulunduğu bu konuşmasının can alıcı noktasını aşağıda aktarılan cümlelerde görmek mümkündür: “Eğer bugün Türk Vatanında Atatürk'ü sevmeyenler, Atatürk'ün bugünkü Türkiye'yi yaratan inkılâplarını benimsemeyenler varsa, meclis ve hükümet el ele vermeli, ceza tehdidiyle değil, kafalara ve gönüllere hitap ederek bu gibilere Atatürk'ü sevdirmeye ve inkılâplarını benimsetmeye sâyetmelidir. Aksi halde bundan yıllarca sonra da göreceğimiz manzara maalesef bugünkünden farklı olmayacak, o zamanın meclisleri yeni yeni müeyyideler düşünmek zorunda kalacaklardır” (TBMM Tutanak Dergisi,4 Mayıs 1951: 54-55).

Menderes, bu kaygıları dile getiren milletvekillerinin endişelerine katılmadığı gibi kanun teklifini savunurken İnönü'yü ve yönetimini suçlamaktan geri kalmamıştır. Menderes'e göre; Mustafa Kemal'in eserlerine sahip çıkmayan hükümet değil, başta İsmet İnönü ve CHP idi ve bu hatayı ilk işleyen de onlardı. Paraların ve pulların üzerine Atatürk'ün resmi yerine kendi reislerinin resmini bastıranların ve beş sene boyunca bitirilemeyecek miktarda pul bastırıldığı da yine Menderes'in konuşmasında dile getirdiği noktaları (TBMM Tutanak Dergisi,4 Mayıs 1951: 56).

Lehte ve aleyhte yapılan konuşmalar neticesinde Atatürk'ü Koruma Kanun teklifi 25 Temmuz 1951 tarihinde kabul edilmiş (TBMM Tutanak Dergisi,1951:324) 31 Temmuzda Resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

8. Halkevleri Tarihe Karışıyor

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucularının çağdaşlaşmayı hedef seçip halkı bu yönde eğitmek istemesi, hükümeti yeni arayışlara itmiş ve gayenin elde edilmesi yolunda Halkevlerinin ihdas edilmesi çare olarak kabul görmüştür. Kütüphane, tiyatro sahneleri, konferans salonları gibi geniş bir alanda halkla bütünleşme misyonu yüklenen Halkevleri, açıldıkları her çevrede aydınların ve halkın ilgisini esas almış (Arıkan, 1999: 278), Türkiye'de yeni bir toplumsal anlayış, ruh ve yaşamın mekânı durumuna gelmiştir

İktidar koltuğunun yeni sahibi olan DP yöneticileri Halkevleri ile CHP arasında olan yakınlıktan rahatsızlık duymuş, maddi ve manevi olarak CHP'yi yalnızlaştırmak ve böylece yaklaşmakta olan seçimlerde üstünlüklerini sürdürmek istemiştir. DP'nin iddiasına göre; Halkevlerinden gelen önemli miktardaki parasal kaynak CHP kasasına girmektedir. İddia bu olunca, 1951 yılının Ağustos ayında DP tarafından meclise getirilen Halkevlerinin mal varlığına el konulmasına yönelik kanun tasarısının muhalefet partisini etkisizleştirmek hedefi güttüğü dönemin siyasetleri tarafından kolaylıkla anlaşılmış oldu.

6 Ağustos 1951 tarihli meclis konuşmasında İsmet Paşa, Halkevlerinin Türk toplumuna kazandırdığı değerler hakkında önemli bilgiler vermiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 6 Ağustos 1951: 619).

İnönü'ye göre, Halkevlerinin kapatılması “yersiz, haksız bir yıkım” ve “Anayasanın vahim bir surette ihlâlidir” (TBMM Tutanak Dergisi, 6 Ağustos 1951: 584).

Tarafların uzun süren tartışmaları sonrasında, CHP vekillerinin bulunmadığı 8 Ağustos 1951 tarihli 111. toplantıda tasarı kabul edilmiş ve 5830 sayılı kanun numarasıyla yürürlüğe girmiştir (Arıkan, 1999: 279)

9. Yeni Hedef: CHP'nin Mal Varlığına El Koymak

1954 seçimlerini kazanmayı planlayan DP iktidarı, muhalefet partisinin mal varlığını meclis gündemine taşıyarak bir hamle daha gerçekleştirmiştir. Konuyla ilişkili kanun tasarısı meclis gündemine gelince 14 Aralık 1953 tarihli oturumda söz alan İsmet Paşa, konunun anayasaya aykırılığına dikkat çekmiş ve tasarının insan haklarına, cumhuriyete kastetmek niyeti taşıdığına temas etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 14 Aralık 1953: 169). İsmet Paşa konuşmasının devamında; “Biz, hukuk dışı bir rejimin kurulmakta olmasıyla karşı karşıyayız. Açıkta tatbiki başlanılan yeni rejimle vatandaş sorgusuz, müdafaasız mahkûm edilmektedir. Tarih kürsüsünden halinizi seyrediyorum. Suçluların telâşi içindesiniz” (TBMM Tutanak Dergisi, 14 Aralık 1953: 169) diyerek CHP'li vekillerle birlikte oturumu terk etmiştir.

Bu kanun teklifi de 14 Aralık 1953 tarihinde “Cumhuriyet Halk Partisi'nin İktisaplarının Millete İadesi Kanunu” (Çakmak, 2015: 14) ismiyle yürürlüğe girmiştir.

10. 1954 Seçimi ve Tarafların Tutumu

1954 seçimi arifesinde görülen manzara, DP ile CHP arasında yaşanan gerginliğin genel havasını yansıtmaktadır.

Seçime yönelik ilk beyanname CHP tarafından yayınlanmış ve vatandaşa tam bir hürriyet, emekçi kesime grev hakkı, dış politikada ise meclisle uyum içerisinde çalışılacağı vaat edilmiştir. Müttefiklere yönelik olarak sadakatın devam edeceği vurgulanmış, her ailenin bir eve sahip olacağı sözü verilmiştir (Yılmaz, 2010: 544).

Seçim programı çerçevesinde yurt gezilerine çıkan İnönü, ilk olarak Malatya'ya gitmiş ve halka hitaben yaptığı konuşmada, vatandaşlar arasında din, mezhep ve siyaset ekseninde hiçbir ayırım yapmayacaklarını, partizan idareyi kaldıracaklarını belirtmiş hayat pahalılığını, yabancı sermayeyi ve dış ticareti eleştirmiştir.

İnönü'nün seçim gezilerine değinen Turan'ın aktardıklarına göre; İnönü, 13 Nisan tarihli İstanbul konuşmasında gayrimüslim vatandaşlara yönelik bazı vaatlerde bulunarak onların desteğini istemiş, iktidarın hukuksuz ve adaletsiz davrandığını dillendirmiştir.

İnönü, 15 Nisan Balıkesir seçim gezisinde Yabancı Sermaye Kanunu ile yabancıların Balıkesir'de çiftlik kurabileceklerini, Petrol Kanunu konusunda en zararlı olabilecek maddenin CHP'nin itirazları sonucunda bertaraf edildiğini halkın bilgisine sunmuştur.

İnönü'nün 16 Nisan tarihli konuşması iktidarın radyoyu kendi aracı gibi kullandığı, basın üzerinde baskılar olduğu, hayat pahalılığı ve üniversitelerin özerk olması gerekliliği üzerinde yoğunlaşmıştır.

Paşa'nın 18 Nisan'da Mersin'de gerçekleştirdiği mitingi ise hoparlörün tellerinin kesilmesi ve miting alanına gelen DP'lilerin İnönü'yü protesto etmesiyle tamamlanamamıştır. Havanın oldukça gerginleştiği bu ortamda İnönü; halkı sükûnete davet ederek, her şeyden evvel, vatandaşlar arasına serpilen nifak tohumunun yeşermemesi, vatanın selâmeti için hangi partiden olursa olsun bütün vatandaşların kardeşçe geçinmelerini söyleyerek sözlerini bitirmiştir. 1954 seçimine giderken İnönü'nün seçime yönelik son konuşmaları ise Sivas ve Ankara Radyosu'nda gerçekleşmiştir (Turan, 2002).

Dönemin Başbakanı Adnan Menderes, seçim konuşmalarında Yabancı Sermaye Kanununa ilişkin olarak yabancı sermayenin her daim denetime tabi olacağını, Petrol Kanunu hakkında da başka devletlerin teknik ve maddi yardımına ihtiyaç duyulduğunu, esasen bu kanunun çıkarılmasında geç kalındığını ve çiftçilerin hallerinden memnun oldukları propagandasını yapmaktaydı. Menderes, yaptığı konuşmalarda İnönü'yü yabancı düşmanı olarak halka tanıtmakta ve onu halkı bu yönde kışkırtmaya çalışmakla suçlamaktaydı.

1954 seçimine büyük ümitlerle giren CHP'nin üst yönetimi, seçimde elde edilen ağır yenilgi sonrasında aynı ölçüde hayal kırıklığına uğramış (Toker, 1966a:26) olmakla birlikte parti liderliğini sürdüren İnönü, yenilginin nedenlerini başka hususlara bağlamaya çalışmıştır. İnönü'ye göre; din siyasette kullanılmış, seçim harcamaları denetim dışı kalmış, seçim yasaklarına uyulmamış ve radyo, yasal mevzuata aykırı olarak kullanılmıştır (Uyar: 2017a: 137).

11. Eski Bir Sahne- Yeni Bir Oyun: 6-7 Eylül 1955 Olayları

İngiliz yönetimi altında bulunan Kıbrıs Adası'nı kendi yönetimine katmak isteyen Yunanistan'ın talebinin adalı Rumlar tarafından da desteklenmesi hatta adada kanlı eylemlere girişmeleri, Türkiye'nin tepkisine neden olmuş ve bu gelişmeler karşısında İngiltere konuyu BM'ye taşıyarak bir konferansın gerçekleştirilmesinde etkili olmuştur.

Menderes, Kıbrıs'ta cereyan eden olaylar ve gelişmeler hakkında basın açıklaması yaparak barışçıl bir politikanın takip edildiğine ve Türk-Yunan dostluğuna önem verildiğine değinmiştir (Akşam, 1955). Menderes'in bu açıklamasına muhalefet lideri İnönü'den “Kıbrıs Konferansı'nda haklarımızı korumak ve kurtarmak için hükümeti bütün gayretlerinde destekleriz” (Akşam, 1955) şeklinde ifade bulan destek gelmiştir.

Konferansta, Yunan ve Türk tarafının istekleri Kıbrıs'ın kendilerine bırakılması yönünde dile getirilmiştir. Bu şartlar altında konferanstan bir netice elde edilememiş ve adada şiddet politikası devam ettirilmiştir. Kıbrıs'ta Türklere yönelik şiddet içerikli uygulamalar artma eğilimi gösterince Selanik'te ve Türkiye'de tepkisel birtakım olayların yaşanması kaçınılmaz bir hal almaya başlamıştır.

Selanik'te Mustafa Kemal Atatürk'ün evine bomba konulduğu yönünde İstanbul Ekspres gazetesinde çıkan yazı (İstanbul Ekspres, 1955) Türk kamuoyunda derin bir infial yaratmıştır.

Selanik'te meydana gelen kıvılcım, kısa sürede Türkiye'ye sirayet etmiş 6-7 Eylül'de İstanbul, İzmir ve Ankara'da istenilmeyen bazı şiddet sahnelerinin yaşanmasında etkili olmuş, bilhassa İstanbul'da Rum ibadethaneleri, bazı dükkânlar ve evler tahribata uğramıştır (Ege Ekspres, 1955). İzmir'de Yunan konsolosluğu ve fuarda bulunan Yunan pavyonu ile bir kilise yıkılmış (Demokrat İzmir, 1955), Ankara'da ise olaylar miting boyutunda kalmıştır.

Çığırından çıkan olaylar karşısında açıklama yapan Menderes, mağdurların çoğunluğunu Rum kökenli Türk vatandaşlarının oluşturduğunu belirtirken Türk ve Ermenilerin de mağdurlar arasında olduğunu, aniden çıkan olaylara yeterli müdahalenin yapılamadığını, zararların giderileceğini ve olayın mahkemelere intikal ettirildiğini söylemiştir (Akşam, 1955).

Olaylar karşısında masum vatandaşların kötü davranışlara maruz kaldığına değinen İnönü ise yaşanan acılara teselli bulunamayacağını belirtmiş, İstanbul, İzmir ve Ankara'da sıkıyönetimin ilan edilmiş olmasına karşı çıkarak, ortamın sakinliğe ulaşacağı güne kadar siyasi faaliyete katılmayacaklarını duyurmuştur (Akşam, 1955).

Bazı yazarlara göre; 6-7 Eylül Olayları “DP'nin en kara yılı ve ellili yılların en olumsuz hatırasıdır” (Sezer Şanlı, 2016:390). Yaşanan talihsiz olaylar, azınlıkların Türkiye'yi terk etmelerini tetiklemiş olmakla birlikte, hükümetin göçün önüne geçme niyetiyle yaptığı bazı uygulamalar daha büyük nüfus hareketliliğinin yaşanmasının önüne geçmede bir ölçüde etkili olmuştur.

12. 1957 Seçimleri Yolunda İktidar-Muhalefet İlişkisi

1958 yılında yapılması beklenen seçimlerin bir yıl öne çekilmesi, CHP'nin kurultaya gitmesine yol açmıştır. Kurultayın açılış konuşmasını yapan İnönü, insan haklarına dayalı, demokratik bir rejim kurma amacında olduklarını ve iktisadi çöküntüyü kırarak ekonomik bir kalkınma gerçekleştirme hedefini belirlediklerini kurultay üyelerinin bilgisine sunmuştur. İnönü'ye göre; hukuk devletinin kurulması mevcut huzursuzlukların giderilmesinin yolunu açacaktı (Tuğluoğlu, 2017: 285).

Yapılması beklenen seçimle yönetimi ele geçirmeği hedefleyen CHP, HP ve CMP liderleri, Paşa'nın Heybeliada'da bulunan evinde toplanarak bir bildiri yayınlamışlardır (Bulut, 2009: 129). Muhalef kanadın gerçekleştirdiği bu işbirliğini, tehdit olarak algılayan DP, lehte bir çözüm yolu için seçim kanununu değiştirmeyi parti gündemine almıştır.

Hazırlanan kanun teklifi; 25 yılını dolduran Yargıtay, Danıştay ve üniversite profesörlerinin hükümet tarafından emekliye sevk edilebileceği, altı aylık bekletilmeden sonra adli itiraz yolu da kapatılmak üzere memurların işten çıkarılabileceği, bir partiden istifa edenin başka bir partiye geçebilmesi için altı ay beklemesi gerektiği, dokunulmazlıkların sınırlandırılacağı, milletvekillerinin konuşmaları sebebiyle oturumdan çıkarılabileceği, milletvekillerine maaş kesim cezası verilebileceği, seçim süresince radyonun tüm partilere kapalı olacağı gibi hükümleri içermekteydi (Özküçük, 2012: 106-107).

Yine bir partilinin başka bir partiden aday gösterilmesi de yasaklar arasında yer alıyordu (Özer, Bekcan, 2008: 10).

Muhalefetin şiddetli itirazlarına rağmen yapılan oylamada bu kanun teklifi 31 ret oyuna karşı 361 evet oyuyla kabul edilmiştir (TBMM Z.C.,11 Eylül 1957:740).

Yeni seçim kanununun şekillendirdiği seçim sistemiyle başlayan propaganda sürecinde İnönü, Malatya'da iktidarın antidemokratik uygulamalarını ve makineleşmede yaşanan sorunları (Uyar, 2017a: 230-233), eleştirmiştir. İnönü'nün Elazığ konuşmasında üzerinde durduğu husus, DP'nin iktidar koltuğunu bırakması olmuştur. İktidara gelmeleri halinde nispi seçim sistemini getirecekleri vaadi de İnönü'nün konuşmaları arasında yer bulmuştur (Uyar, 2017a: 233). İnönü diğer yurt gezilerinde kız çocuklarının okutulması (Uyar, 2017a: 234), hayat pahalılığı ve Türk parasının değer kaybetmesi (Uyar, 2017a: 239) gibi konular üzerinde yoğunlaşmıştır.

Menderes'in konuşmalarının ağırlık merkezini köylerin refahı, sanayideki gelişmeler ve iktidarın değişmesi halinde ülkede kaosa yaşanacağı yaklaşımı belirlemiştir. Menderes'in İnönü hakkındaki yorumu ise onun; “şeytan gibi milleti kandırmaya çalıştığı”, “...aç tavuğun kendini arpa ambarında zannettiği” gibi sözlerde ifade bulmuştur (Uyar, 2017a: 240).

Yoğun propagandalar sonrasında 27 Ekim 1957 tarihinde icra edilen seçimler sonucunda DP'nin oy oranı % 48.6, CHP'nin %41.4, CMP'nin %6.5, HP'nin ise %3.5 bandında olmuştur. Oy oranını %50'nin altına düşüren DP'nin ruh halini Menderes'in; “Allah bir daha 27 Ekim gecesinin tekrarını göstermesin” (Aydemir, 2000c: 283) sözleri özetlerken, CHP kullerinden yeniden doğmanın ümidini yeşertmeye başlamıştır.

13. TSK içerisinde Bir Örgütlenme: 9 Subay Olayı

Özellikle kırsal kesimin ilgisine mazhar olan ve oy kaygısı yaşamayan DP, silahlı kuvvetlerle pek ilgilenmemiş ve onlara yönelik vaatlerini yerine getirmemiştir. DP'nin takip ettiği bu kayıtsızlık siyaseti, iktidara karşı silahlı kuvvetlerde olumsuz bir tutumun oluşumunu temine yeterken, var olan ve gittikçe artan toplumsal sorunlar da bu olumsuzluğa eklendiğinde küçük rütbeli askerler arasında gizli örgütlenmenin yolu olgunlaşmaya başlamıştır. DP iktidarını devirmeyi amaç edinen ve Atatürkçüler Cemiyeti (Erkanlı,1972:12) adını alan bu örgüt, üyelerinden birisi olan Samet Kuşçu'nun ihbarı ile ortaya çıkmış ve 1958 yılında “9 Subay Olayı” olarak tarihe geçen bu örgütlenme, hükümetin de üzerinde fazla durmadığı bir hadise olarak tarih sayfalarındaki yerini almıştır.

14. 14 Temmuz 1958 Irak Darbesi ve Türkiye'ye Etkisi

Takvim yapraklarının 14 Temmuz 1958'i gösterdiği günlerde komşu ülkenin başkenti Bağdat'ta yaşanan ve Kral Faysal ile Nuri Sait Paşa'nın öldürülmesiyle neticelenen darbe, Adnan Menderes üzerinde de korku oluşturmuştur (Aydemir, 1973a: 295). Menderes, muhalefetin kendisini her an düşürebileceği endişesi taşımakta ve bu konuda daha da ileriye giderek İnönü'yü ihtilal tahrikçiliği ile suçlamaktaydı (Milliyet,1958).

21 Eylül tarihli İzmir konuşmasında Menderes'in CHP'yi hedef alarak; “Valilere ve savcılara tekrar dil uzatılırsa demokrasiye paydos dedirtirler” (Milliyet, 1958) sözlerini sarf etmesi demokrasinin nasıl bir akıbete doğru gittiğinin işaretini vermiştir. Menderes'in, İsmet Paşa'nın siyasetten çekilmesi gerektiğini telaffuz etmekten imtina etmemesi de toplumsal gerginliğin artmasında etkili olmuştur.

15. Seçmenin Kutuplaştırılması: Vatan Cephesi ve İsmet Paşa

DP ve CHP arasındaki gerilim toplumsal boyutta artış gösterirken, HP Genel İdare Kurulu, demokrasi için muhalefetin birleşmesi çağrısında bulunmuştur. Muhalefetin birleşebileceği endişesine kapılan Menderes; muhalefetin birleşme çabasını kin ve nefret cephesi olarak değerlendirmiş ve tedbir olarak “Vatan Cephesi” kurulacağını (Özüçetin, 2009: 330; Bolat, 2018: 381) 12 Ekim'de Manisa'da yaptığı konuşmada halka duyurmuştur. Menderes, muhalefete karşı öylesine bir sert tavır almıştır ki, muhalefet için haçlı ordusu benzetmesi dahi yapmıştı (Doğaner, 2016:178).

16 Ekim 1958'de gerçekleşen ve DP'nin hoşuna gitmeyen oluşum, Türkiye Köylü Partisi ile Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi adı altında birleşmesidir. İktidar kanadının birleşme hakkındaki kızgınlığının açık delili ise Zile ziyaretinde dile getirilen ve İsmet Paşa'yı “karışıklık çıkarmakla” suçlayan konuşmadır.

İktidar partisinin sert tutumu karşısında geri adım atmayan ana muhalefet partisi lideri İnönü, yaptığı konuşmalarda; radyonun kendisine karşı bir sövme aracı olarak kullanıldığını (Uyar, 2017: 281), demokrasiyi ortadan kaldırmak için iktidarın daha da güçlenmeyi beklediğini (Milliyet, 1958), İskenderun konuşmasında ülkenin Ortadoğu ülkesi gibi yönetildiğini vurgulamıştır. İnönü bu konuşmaları yaptıkça iktidar partisi, polis ve jandarma kuvvetleri marifetiyle daha antidemokratik davranışlara yönelmeye başlamış, İnönü'nün Gaziantep'te yapacağı konuşmayı engellemek için asayiş kuvvetleri marifetiyle sinema ve caddeyi kapattırarak, Şanlıurfa'da halk dipçikle dağıtılmıştır (Uyar, 2017a: 285).

16. Yeniden Kıbrıs Meselesi -Yapılan Antlaşmalar ve Uçak Kazası

6 Şubat 1959 tarihinde, Zürih şehri, karışıklıkların yeniden başladığı Kıbrıs'ta bağımsız bir cumhuriyetin kurulması kararına ev sahipliği yapmıştır. Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında varılan mutabakata göre; “ Devlet başkanı Rumlardan, yardımcısı ise Türklerden seçilecekti (Milliyet, 1959). Bahsi geçen mutabakatın anlaşmaya dönüşmesi için 17 Şubat'ta Türk heyetini götüren uçak Londra yakınlarında düşmüş ve 14 kişi yaşamını yitirmiştir. Türkiye Başbakanı Menderes ise yaralı olarak kurtulmuştur (Yeni İstanbul, 1959; Vatan, 1959; Hürriyet, 1959; Bozkurt, 1959).

Ülkede bomba etkisi yaratan bu olay, gazete manşetlerine şöyle yansımıştır: “Başvekil, Mucizevi Bir Şekilde Kazayı Salimen Atlattı” (Yeni İstanbul, 1959), “Başbakan faciayı sağ-salim atlattı” (Vatan, 1959), “Menderes Hayatta” (Hürriyet, 1959), “Başbakanı Londra'ya Getiren Uçak Hava Alanı Yanında Yere Düşerek Parçalandı” (Bozkurt, 1959).

İsmet Paşa, kaza mağduru olan Menderes'e telgraf yoluyla iyi niyet temennilerini iletmekle birlikte Kıbrıs konusu meclis gündemine geldiğinde daha önce savunulan taksim tezine hem hukuken hem de fiilen uyulmadığını ve taksim tezinden vazgeçildiğini, adada Yunan ilhakının önlenmesi için kesin bir çözüm üretilmediğini ve ilhak olursa İngiltere'nin müdahale konusunda garanti vermediğini, bu sebeple Türkiye'nin böyle bir durumda tek kalabileceği” (TBMM ZC.,4 Mart 1959: 21-24) yönünde eleştirilerde ve uyarılarda bulunmuştur.

Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Paşa'dan hemen sonra söz alarak; taksim ve ilhakın reddedildiğini, ilhakın gerçekleşmesi yönünde harekete geçilmesi halinde Türkiye'nin müdahale edeceğini, Türkiye'nin kendi menfaatlerini koruduğunu söylemiştir (TBMM Z.C.,4 Mart 1959: 24-29).

17. Uşak'ta Bir Taşlama Hadisesi

İsmet Paşa 1959 yılında yapılması beklenen seçimlerin Uşak gezisine katılmak üzere Ankara garına geldiğinde hükümetin, halkın garda toplanmasını engellemek için yolları kapattığına ve halkın coplatıldığına şahit olmuştur (Dünya, 1959).

İnönü, Uşak'a geldiğinde yine burada da iktidarın engelleme çabaları ile karşılaşmış ve köylerden gelen CHP'lilerin şehre girmesi önlenmeye çalışılmıştır. İstasyon Caddesi araç trafiğine kapatılmış, İsmet Paşa'yı karşılamaya gelecek kişiler hakkında yasal işlem başlatılacağı duyurulmuştur (Karayaman, 2010: 23).

Bütün engellemelere rağmen Uşak konuşmasını gerçekleştiren İnönü, Uşak'tan ayrılacağı zaman protesto amacıyla toplanan DP'li kalabalık içerisinde birisinin attığı taşın isabet etmesi nedeniyle yaralanmıştır (Dünya, 1959). Dört CHP'li vekilin ve gazetecilerin dövüldüğü (Milliyet, 1959), gazetecilere ait fotoğraf makinelerinin kırıldığı bu elim saldırılar karşısında

basın yoluyla suçluların yakalanması talep edildiği halde hükümet, olaylara karşı kayıtsızlığını sürdürmüştür.

18. Gerilim Tırmanıyor: Kayseri Olayları -Tahkikat Komisyonu

Ülkede tırmanışta olan siyasi gerilim artık küçük olayları da etkileyerek çözümsüzlük ve tahammülsüzlük üretmeye başlamıştır.

Yeşilhisar'da Tarım Kredi Kooperatifi seçimlerinden CHP adayı galip çıkınca DP'liler taşkınlık göstererek bazı evleri taşlamaya, bazı şahısları da karakollara götürterek hırpalatmaya yöneltmiştir (Uyar, 2017a: 330- 331).

Olay yerine gitmek için trenle yola çıkan İnönü, Himmetdede'ye ulaşınca şehre sokulmak istenmediği için vali tarafından durdurulmuştur. Bu engeli aşan İnönü, şehre girmiş ve 50 000 kişilik bir kalabalık tarafından karşılanmıştır. İsmet Paşa'ya yönelik bir engelleme girişimi de İncesu köprüsünün askerler tarafından kapatılmasıyla yapılmak istenmiştir. Askerlerin komutanı olan Binbaşı Selahattin Çetiner'in; İsmet Paşa'nın “ Ateş emri verecek misin?” sorusuna; “Ne münasebet Paşam; size ataş etmektense, kendime ateş edip intiharı tercih ederim!” (Aydemir, 2000c: 338- 339) cevabı köprü engelini çözümü oluşturmuştur.

İnönü'nün her geçen gün güçlendiğini gören iktidar partisi, Kayseri olayları ile birlikte daha etkili çözüm yolu arayışına girmiş ve Türk hukuk ve siyasi hayatına Tahkikat Komisyonu ismiyle geçen antidemokratik bir uygulamanın mimarlığını üstlenmiştir.

Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasına, DP Bursa Milletvekili Mazlum Kayalar ve Denizli Mebusu Baha Akşit'in TBMM Başkanlığına 18 Nisan'da verdiği ve CHP'ye; halkı hükümete, idari ve mali makamlara karşı kışkırtmak, kardeş kavgalarına zemin hazırlamak, orduyu siyasete karıştırmak gibi ağır ithamlar yükleyen önergeleri yol açmıştır. Önergeye göre; CHP'nin yıkıcı, gayrimeşru faaliyetleri, kaynakları araştırılacaktı (TBMM Z.C.,18 Nisan 1960: 189-vd).

Önergede ifade edilen ve konuşmacıların dile getirdiği suçlamalar karşısında savunmaya geçen İnönü; iç huzurun sağlanmasına kendilerinin gayret göstermelerine rağmen iktidarın buna yanaşmadığını, dönüşü olmayan bir yola doğru gidildiğini, verilen önergenin hukuka aykırı olduğunu, bir baskı rejiminin kurulmak istendiğini, kendilerinin bu sürece sonuna kadar karşı çıkacaklarını söylemiştir. İhtilâl konusuna da temas eden İnönü; “Eğer bir idare insan haklarını tanımaz, baskı rejimi kurarsa o memlekette ayaklanma olur. Buna mahal vermemek için idarelerin demokratik yolda olması, insan halklarının yürürlükte olması şarttır... Eğer insan hakları yürütülmez, vatandaş hakları zorlanırsa, baskı rejimi kurulursa ihtilâl behemehâl olur... Biz böyle bir ihtilâl içinde bulunmayız, bulunamayız. Böyle bir ihtilâl dışımızda, bizimle münasebeti olmayanlar tarafından yapılacaktır. Biz demokratik rejim dedik, demokratik rejim kurulmuştur. Bu demokratik rejim istikametinden ayrılıp baskı rejimi haline götürmek tehlikeli bir şeydir. Bu yolda devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam” (TBMM Z.C., 18 Nisan 1960: 206- vd).

Adeta ders niteliğinde olan bu konuşma gereken tesiri gösterememiş ve 15 kişiden oluşan Tahkikat Komisyonu kurulmuştur.

Bundan sonraki süreçte; siyasi gösteri ve yürüyüşler yasaklanmış, İnönü 12 oturum meclisten uzaklaştırılmıştır. Gelişmeler karşısında kayıtsız kalmayan üniversite gençliği protesto

gösterilerine başlamış, İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar yaralanmış, Turan Emeksiz isimli öğrenci polisin açtığı ateş sonucunda hayatını kaybetmiş, birçok öğrenci yaralanmış ve İstanbul ve Ankara'da sıkıyönetim ilan edilmiştir (Karal Akgün, 2009: 80- 81).

19. Gürsel Paşa'nın Uyarı Mektubu

21 Ağustos 1958'de Kara Kuvvetleri Komutanlığına getirilen Cemal Gürsel yaşanan olaylar karşısında kayıtsız kalmadığı için hükümetin dikkatini çektiği gibi TSK içerisindeki gizli oluşumun da ilgisini toplamıştır. Örgüt üyelerinden Sadi Koçaş'ın Gürsel'le Almanya'da görüşme fırsatı yakalaması ve kendisine ordu içindeki örgütlenmeden bahsederek liderliği önermesi ihtilâl çarkının dönmesinde etkili olmuştur. "...Bana güvenebilirsiniz... Yalnız şunu bilirsiniz ki gerçekten müdahale zarureti olmadıkça yapılacak herhangi bir hareketi tasvip etmem, ihtilal son çare olmalıdır..." (İpekçi, Coşar, 2012: 83) sözleriyle birlikte teklifi kabul eden Gürsel, zamanı geldiğinde üzerine düşen görevi icra etmekten çekinmemiştir.

Hükümet, Kayseri'de yaşanan olaylar karşısında askerin İnönü'nün yanında yer almasına kayıtsız kalan Gürsel'i bir bahaneyle Ankara'dan uzaklaştırmış ve yerine vekâleten Orgeneral Suat Kuyaş'ı getirmiştir. Orduda şaşkınlık ve gerginlik yaratan bu değişim üzerine Gürsel bir veda mektubu yazmıştır. Gürsel, mektubunda ordunun siyasi hırslardan uzak durmasını istemekle birlikte, çağrıldığında geleceğini söylemesiyle de gerekli mesajı vermiştir.

Orgeneral Gürsel, Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes'e de bir mektup yazmıştır. Müdahale sonrasında başlayan yargılama sürecinde mahkemedeki ifadeleri dikkate alınacak olursa, Bakan Menderes, mektubu dikkate almamış ve yine Adnan Menderes'in ifadesine göre, maddelerin tamamı hakkında Bakan Menderes Başbakan Menderes'e yeterince bilgilendirmede bulunmamıştır.

Dikkate alınsa da alınmasa da Türk siyasi tarihinde bir kırılma noktası niteliği taşıyan bu mektuba, "Aziz Vekilim" hitabı ile başlayan Gürsel, öncelikle Cumhurbaşkanının istifası gerektiğine değinerek, Cumhurbaşkanlığına Adnan Menderes'in gelmesinin gerekliliğini vurgulamış, Adnan Menderes'in halkın desteğini tekrar sağlaması için çalışmalar yapmasını söylemiştir. Gürsel, Ankara ve İstanbul valilerinin ve emniyet müdürlerinin değiştirilmesini, Tahkikat Komisyonu'nun çıkarmış olduğu kanunların kaldırılmasını, öğrencilerin serbest bırakılmasını, din istismarının ortadan kaldırılmasını önermiştir (Varel, 2017:142-144).

On beş maddeden oluşan ve darbeden 24 gün önce yetkililere gönderilen bu uyarılar İnönü'nün bir konuşmasında belirttiği gibi ihtilal şartlarının olgunlaştığını gösteriyordu.

20. 555K Olayı ve Postal Sesleri

Tahkikat Komisyonu'nun kurulması kararı ve ardından adı geçen komisyonun çalışmaları yurt çapında gerginlikler yaratmaya başlayınca hükümet çare olarak sokağa çıkma yasağını devreye sokmuş, çözüm getireceğine inanılan bu yöntem ise yeni sorunların doğmasına en başta da üniversite gençlerinin sokaklara dökülmesine vesile olmuştur.

Dinmeyen tepkiler ve gençlerin eylemleri, hükümet kanadının da bir güç gösterisi yaparak otoritesini muhalefet kesimine göstermek istemesine (Aydemir, 2016: 18) yol açınca tarihte 555K olarak yer bulan hadise yaşanmıştır. Plana göre 5 Mayıs günü, saat 5'te, Ankara Kızılay meydanında kalabalık olarak toplanılacak, Celal Bayar ve Menderes, Çankaya'ya giderken

tezahüratlarla uğurlanacaktır. Kızılay'da toplanma fikri DP'ye ait ise de durumdan haberdar olan muhalifler kendi taraftarlarına durumu ileterek aynı tarih ve zamanda Kızılay'da toplanma kararı alınca, DP'nin toplanma plan ve parolası ters tepmiş, olay günü Bayar ve Menderes taraftardan ziyade, beklenmedik kalabalık bir muhalif grup arasında kalmıştır.

Toplananlar içerisinde üniversiteli gençler, askeri öğrenciler ve halktan insanlar yer almıştır. DP'ye karşı başlayan bu sivil itaatsizlik bundan sonraki sürecin daha sert olabileceğini düşündürürken, hükümet kanadında kalabalığa ateş açma emrinin dahi konuşulmuş olması (Aydemir, 1989b: 373-374) DP'nin iktidarda kalma kararlılığını göstermektedir. Tarafların karşılıklı kararlılığı ise postallı bir dönemin yaklaşmakta olduğu yorumunu yapmayı kolaylaştırmaktadır.

21. Sokakta Yankılanan Asker İstekleri

Meclisin tatile girmesi, gücünü halktan aldığına inanan Menderes'i yurt gezilerine çıkmaya yöneltmiştir (Koraltan, 2013: 203). Halkın yoğun sevgi ve desteğini gören Menderes, İstanbul'dan İzmir'e gitmek üzere Çanakkale'den geçerken bindiği vapurun etrafı gece olmasına rağmen taraftarları tarafından adeta sarılmış, yoğun bir sevgi ve destek tezahüratı yapılmıştır. İzmir'de karşılamaya gelen insan seli adeta mahşeri bir kalabalık oluşturmuştur.

Menderes'in Ankara'ya döndüğü tarih olan 21 Mayıs'ta ise manzara başka türlü olmuştur. Harp Okulu öğrencileri Ankara orduevi önünde toplanarak Çankaya'ya doğru yola çıkmış ve Menderes'in istifasını istemeye başlamıştır (Temizgüney, 2018: 204).

Tarihin çeşitli dönemlerinde yaşanan önemli olaylardan birisi, yöneticilerin kendilerine karşı oluşan hoşnutsuzluğu çoğu zaman görmemeleri ya da bir şekilde önemsememiş olmalarıdır. Tam da bu nedenle olsa gerek, Menderes tarihin tekerrürüne fırsat verircesine bu yürüyüşü dikkate almamış ve Eskişehir'e hareket etmiştir. Eskişehir'e hava yoluyla ulaşan Menderes, karşılamada bulunan hava subaylarının bir anda kendisine arkalarını döndüğünü görünce şaşkınlığa uğramıştır. Halka hitaben konuşmasını yapmak üzere şehre giden Menderes'in konuşması devam ederken bu kez ses sisteminin telleri kesilmiş ve konuşmasının halk tarafından duyulması engellenmiştir (Özer, 2015: 130). Aslında, sadece hoparlörün telleri ve yaydığı ses değil, aynı zamanda DP yönetiminin sesi kesilmek üzeredir.

22. 27 Mayıs 1960: Asker İşbaşında

Yönetime el koyma kararındaki ordu mensupları gece saat iki sularında İstanbul merkezli olarak hareketi başlatmıştır. Plana göre ele geçirilmesi hedeflenen yerler kontrol altına alındıktan sonra İstanbul'un Anadolu ile olan bağlantısı kesilecektir.

Ankara'daki gelişmelerin özeti ise Harp Okulu'ndan hareket eden komando kuvvetleriyle Çankaya Köşkü dışında Ankara ele geçirilmiştir. İstanbul'da çatışma yaşanmazken Ankara'da çıkan çatışmada bir teğmen hayatını kaybetmiştir. Radyo istasyonunu ele geçirmeyi başaran kuvvetler, sistemi kullanmayı başaramadığı için askerin yönetime el koyduğu açıklaması yapılamamıştır. Ankara'dan beklenen haberin gecikmesi İstanbul'dakileri endişeye sevk etmiş, İstanbul duruma el koyarak radyoda İstiklal Marşının çalınmasından sonra Binbaşı Kenan Ersoy'un hitabıyla TSK'nın ülke yönetimine el koyduğunu Türk kamuoyunun bilgisine sunmuştur.

Cumhurbaşkanı Bayar, gösterdiği direnişe (Akılmak Topçu, Topçu: 2017: 65) rağmen teslim alınmış, Başbakan Menderes, Eskişehir Şeker fabrikasından ayrılıp Kütahya'ya gitmeye çalışırken yakalanarak Ankara'ya getirilmiştir.

DP liderlerinin yakalanmasından sonra Albay Alparslan Türkeş, Türk Silahlı Kuvvetleri adına aşağıda aynen aktarılan bildiriye kamuoyuyla paylaşmıştır:

“Sevgili Vatandaşlar, Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri, memleketin idaresini ele almıştır. Bu harekâta Silahlı Kuvvetlerimiz; partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında, en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi, hangi tarafa mensup olursa olsun, seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır.

Girişilmiş olan bu teşebbüs, hiçbir şahsa veya zümreye karşı değildir. İdaremi, hiç kimse hakkında şahsiyata müteallik tecavüzkâr bir fiile müsaade etmeyeceği gibi, edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup bulunursa bulunsun, her vatandaş; kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir. Bütün vatandaşların, partilerin üstünde aynı milletin, aynı soydan gelmiş evlatları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmekten birbirlerine karşı hürmetle ve anlayışla muamele etmeleri, ıstıraplarımızın dinmesi ve milli varlığımızın selameti için zaruri görülmektedir.

Kabineye mensup şahsiyetlerin, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne sığınmalarını rica ederiz. Şahsi emniyetleri kanunun teminatı altındadır.

Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gayemiz, Birleşmiş Milletler Anayasası'na ve insan hakları prensiplerine tamamen riayettir. Büyük Atatürk'ün 'Yurtta sulh, cihanda sulh' prensibi bayrağımızdır.

Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadığız. NATO ve CENTO'ya inanıyoruz ve bağlıyız. Düşüncemiz 'Yurtta sulh, cihanda sulhtur' (Uslubaş, 2013: 157-158).

23. Geçiş Sürecinde İnönü

Müdahale sonrasında bir anayasaya dayanma zorunluluğu, İstanbul Üniversitesinden bazı öğretim üyelerinin Ankara'ya davet edilmesi sürecini başlatmıştır. Ankara'ya gelen ve yeni bir anayasa hazırlığına başlayan heyet, 28 Mayıs'ta raporunu tamamlamıştır. Raporda, anayasanın hazırlanmasının zaman gerektireceği belirtilerek geçici bir anayasanın kabul edilmesi önerilmiştir (Kartal Akgün, 2009: 111-112).

Hazırlanan raporun önerileri çerçevesinde Cemal Gürsel başkanlığında bir hükümet teşkil edilmiş, demokratik hukuk sisteminin kurulacağı, din istismarcılığının önleneyeceği, israf politikasına son verileceği gibi hedeflerin amaç edildiği belirtilmiştir (Kartal, 1960: 18-19).

12 Haziran'da ilan edilen geçici anayasa, 1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu esas alınarak hazırlanmış ve yeni anayasa tamamlanana kadar ülke yönetiminin Milli Birlik Komitesi tarafından yürütüleceği duyurulmuştur (Ahmad, 2015:173).

Bu dönemde aşırı siyasallaşmanın önüne geçmek niyetiyle partilerin Ocak-Bucak teşkilatlarının kapatılmasına köylü vatandaşların siyasal sürecin dışına itileceği gerekçesiyle İnönü karşı çıkmıştır (Kuru, 1998: 245).

Seçimlerin ne zaman yapılacağına dair belirsizlikler yine İnönü'nün rahatsızlık duyduğu bir başka konu olmuştur (Uyar,2017b:15).

İnönü, seçimlerin yenilenmesi isteğini sık sık dillendirmekle birlikte, Gürsel'le arası açıktır. Lozan Anlaşması yıldönümü nedeniyle Gürsel'in İsmet Paşa'ya gönderdiği telgraf, buzları eritmiş ve daha sonra ikili Heybeliada'da bir araya gelmiş, bazı konular üzerinde fikir alışverişinde bulunmuşlardır. Gürsel, seçimlerin 1961 Ekim'inde yapılacağını duyurmuştur (Aydemir, 2000c: 486).

Gürsel- İnönü arasında geçen bir konu da Cumhurbaşkanlığı meselesi olmuştur. Cumhurbaşkanı olmak isteyen Gürsel, İnönü'nün aday olmamasını istemektedir. İnönü bunu kabul etmiş ancak seçimlere partisinin başında olarak gireceğini de kabul ettirmiştir (Demirer, 2010: 45- vd).

Bu dönemde İnönü'nün gündemi belirleyen çıkışı, İlk Hedefler Beyannamesi olmuştur.

24. İlk Hedefler Beyannamesi'nin Yeni Anayasaya Yansımaları

1950 seçimlerinden itibaren İsmet Paşa'nın şiddetle savunduğu ve her fırsatta dillendirdiği, 1959 tarihli CHP kurultayında da açıkladığı ilkeler İlk Hedefler Beyannamesi olarak bilinmekte ve bu ilkelerin 1961 anayasası hükümlerinin belirlenmesinde etkili olduğu görülmektedir (Tuğluoğlu ,2017: 305).

Nispi seçim sisteminden bahseden 14 Ocak 1959 tarihli İlk Hedefler Beyannamesi, partilerin aldıkları oy oranında mecliste temsil hakkı elde etmesine(Türk, 2006: 84), söz, basın, vicdan hürriyeti ile grev hakkı ve devlete ait yayın vasıtalarının tarafsızlığına vurgu yapmaktadır (Uyar, 2017a: 166).

İlk Hedefler Beyannamesi, 1961 Anayasası'nın "Vicdan ve din hürriyeti" (Madde 19), "Düşünce hürriyeti"(Madde 20), Basın hürriyeti" (Madde22), "İspat hakkı" (Madde 34), "Grev hakkı" (Madde 47), "Mal bildirimi" (Madde 59), "Cumhurbaşkanlığı seçimi ve tarafsızlığı" (Madde 95), "Hâkimlerin bağımsızlığı" (Madde 132 ve 143) (Kili, Gözübüyük, 1985: 212, 218) gibi toplumsal, siyasal ve sosyal yapıyı önemli ölçüde ilgilendiren maddelerin şekillenmesinde etkili olmuştur.

İlk Hedefler Bildirisinde yer bulan isteklerden birisi de iki meclisli bir parlamenter yapının kurulmasıdır (Uyar, 2017a: 166). Beynamede ifade edilen bu hedefe 1961 Anayasası ile ulaşılmıştır.

Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu adını alan bu yapı ve kabul edilen diğer maddeler Türk demokrasisinin sancılı da olsa yoluna devam ettiğini gösterirken demokratikleşme yolunda İsmet İnönü'nün sürece katkılarını da tescillemiştir.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeni bir dünya düzeni oluşturulmuş ve Türkiye de bu düzen içerisinde saygın bir yer almak için atılması kaçınılmaz gözüken hamleleri gerçekleştirmeye gayret göstermiştir.

Demokrasi, evrensel bir değer olarak, insanın insanca yaşayabilmesinde özgürlük ve hürriyeti birinci hedef olarak işlerken tamamlayıcı hususiyetler olarak özgürlük sınırının genişletilmesine yönelmiştir. Çok partili siyasal hayata geçmenin de bu değerler içerisinde yer alması nedeniyledir ki, bu istek; Türkiye'nin siyasal kapısına bir alacaklı kararlılığıyla dayanmış ve baskı oluşturmaya başlamıştır. Türkiye, savaş öncesi dönemde çok partili siyasal yaşamı iki kez deneyimlemiş, beklenen neticeye ulaşmaya muvaffak olamamıştır. Türk siyasal yaşamı 1923'ten 1950 yılına gelinceye kadar tek parti dönemidir. Bu dönem içerisinde 1938'den itibaren İnönü yıllardır, başka bir ifadeyle "Milli Şef" dönemidir.

1950 yılında iktidar değişiminin yaşandığı ve İnönü'nün bu değişimin yaşanmasındaki yapıcı rolü düşünülürse, Türkiye'nin bu değişiminin çok sancılı geçirmediği dahi söylenebilir. Bununla birlikte çok partili hayata geçişten sonraki süreç için aynı sözleri sarf edebilmek mümkün olamamaktadır.

Muhalefet yaparken verilen vaatler ile iktidara geldikten sonraki icraatlar çoğu zaman birbiriyle örtüşmemektedir. DP yönetiminin işbaşına gelmesi sonrasında izlediği politikalar bu çıkarımın pratik bilgi ve uygulamalarının adeta deposu olmuştur. Özgürlüklerin kısıtlanmasını, sansür uygulamalarını, ağır vergileri eleştirerek seçmeni yanına çekmeyi başaran DP, iktidara gelince eleştiri kozunu kendi elleriyle eski iktidara devretmiştir. DP'nin devrim yasalarına aykırı görülen birtakım girişimleri muhalefetin taraftar potansiyelinde artışa neden olduğu kadar siyaset dışına taşmaya meyilli bir kutuplaşmayı da tırmandırmıştır.

TBMM'nin yetkisini tırpanlayarak Kore'ye asker göndermek, Halkevlerinin ve CHP'nin malvarlığına el koymak, Vatan Cephesi kurmak gibi belli başlı düzenlemelere ve uygulamalara yönelen iktidar partisi, öz güven içerisinde ilerlemeye çalışırken "güç zehirlenmesi" hastalığına yakalanarak tarihin tespit ede geldiği bir hakikati bizzat test etmiştir.

1959, CHP Kurultayında İlk Hedefler Beyannamesinin dillendirildiği tarihtir. İnönü'nün iktidara gelmeleri halinde yapacaklarını anlattığı bu beyanname, kısa bir süre sonra Türk demokrasi tarihinde önemli bir yer edinmiştir.

1960, toplumsal ayrışmanın tavan yaptığı, üniversite gençlerinin sokaklara döküldüğü, basın özgürlüğünün bitirildiği bir tarih olmuştur.

1960'ın 27 Mayıs'ı ise kardeş kavgasını önlemek, siyasi partilerin uzlaşmazlıklarını gidermek, barışı esas almak gibi iddialarla ortaya çıkan TSK içerisindeki bir grubun yönetime el koyduğu tarihtir.

İnönü, seçimlerin biran önce yapılması taraftarıdır. İnönü, aynı zamanda hazırlanacak olan yeni anayasada İlk Hedefler Beyannamesinde işaret ettiği anayasal düzenlemelerin göz önünde tutulmasını arzulamaktadır. İnönü, beyannamesinde işaret ettiği; nispi seçim, düşünce ve basın özgürlüğü, grev hakkı, devlet yayın araçlarının tarafsızlığı, ispat hakkı, iki meclisli parlamento gibi hedeflere anayasada yer verdirmekle büyük başarı elde etmiştir. İsteklerinin anayasada yer bulmasını sağlayan İnönü, anayasanın halkın ilgisine mazhar olmasını sağlama yolunda da üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmiş ve tarihteki mümtaz yerini almıştır.

1950-1960'lı yıllar Türkiye'nin demokrasiye ulaşmak için belki emeklediği bir dönemdir. Bu süreçte şüphesiz büyük dramlar yaşanmış ve izlerini toplumsal hafızaya kazımıştır.

Yeni bir anayasaya giden yolu açan bu acılı dönemin haklısını-haksızını, suçlusunu-suçsuzunu aramak, birini galip ilan etmek, devri sabık yaratmak topluma faydadan çok zarar verir. Zaten toplumun içyapısında gerçekleşen, şiddete dayalı ve hele hele ölümlerle sonuçlanan bu tür olaylar esasen bir Pirus zaferinin tekrarı olur.

KAYNAKLAR

1. TBMM ZABIT CERİDELERİ/TUTANAK DERGİLERİ

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. (1950). D. 9, C.1, 31 Mayıs 1950, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. (1951). D. 9, C.7, 4 Mayıs 1951, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. (1951). D. 9, C.9, 6 Ağustos 1951, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. (1954). D. 9, C.26, 14 Aralık 1953, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi. (1957). D. 10, C.20, 11 Eylül 1957, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi. (1959). D. 11, C.8, 4 Mart 1959, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi. (1960). D.11, C.13, İçtima:8, İnkat:58, 18 Nisan 1960, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kurucu Meclisi Tutanak Dergisi. (1961). C.2, Birleşim:15, 27 Mayıs 1961, TBMM Basımevi, Ankara.

2. TELİF ESERLER

Ahmad, F. (2015). Demokrasi Sürecinde Türkiye(1945-1980), (Çev. Ahmet Fethi), Nil Yayınları, İstanbul.

Alçora, E. (2015). Türkiye'de Siyasal Parti Propagandası (1946-1960), Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul.

Aydemir, Ş. S. (1973). İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Aydemir, Ş. S. (1989). Menderes'in Dramı?, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Aydemir, Ş. S. (2000). İkinci Adam (1950-1964), C. 3, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Bolat, B.S., (2010) Milli Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları, (1923-1960), Atatürk Araştırma Merkezi Yay. Ankara.

Çağatay, N. (1972). Türkiye'de Gerici Eylemler (1923'den Buyana), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

- Demirel, T. (2016). Türkiye'nin En Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Demirer, M.A. (2010). Cumhuriyet'in Türkiye'sinde Anayasa Oyunları 27 Mayıs 1960İhtilali, Toplumsal Toplum Yayınları, İstanbul.
- Doğaner, Y. (2016). “*Vatan Cephesi*”, (Editör: Mete Kaan Kaynar: Türkiye'nin 1950'li Yılları, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 177-191.
- Erkanlı, O. (1972). Anılar, Sorunlar, Sorumlular, Baha Matbaası, İstanbul.
- İnce, M. (2016). Darbeler ve Demokrasi, Ozan Yayıncılık, İstanbul.
- Kabasakal, M. (1991). Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi(1908-1960), Tekin Yayınevi, İstanbul.
- Karal Akgün, S. (2009). 27 Mayıs: Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa, ODTÜ Yayıncılık, Ankara.
- Karal, E.Z. (1960). 27 Mayıs İnkılâbının Sebepleri ve Oluşu, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Karatepe, Ş. (2017). Darbeler ve Anayasalar, A Kitap, Ankara.
- Kili, S., Gözübüyük, A.Ş. (1985). Türk Anayasa Metinleri, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Koraltan, R. (2013). Tek Parti Devrinden 27 Mayıs İhtilali'ne Demokratlar, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Ortaylı, İ. (2018). Türkiye'nin Yakın Tarihi, Kronik Kitap, İstanbul.
- Özer, İ. (2015). Demokrat Parti Dönemi Siyasi ve Sosyal Hayat, İskenderiye Kitap, İstanbul.
- Özüçetin, Y. (2009). Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Kırşehir, Berikan Yayınevi, Ankara.
- Toker, M. (1966). İsmet Paşayla 10 Yıl (1954-1960), Akis Yayınları, İstanbul.
- Turan, Ş. (2003). İsmet İnönü, Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Uslubaş, T. (2013). Geçmişten Günümüze Türkiye, Venedik Yayınları, İstanbul.
- Uyar, H. (2017a). Demokrat Parti İktidarında CHP (1950- 1960), Doğan Kitap, İstanbul.
- Uyar, H. (2017b). İki Darbe Arasında CHP (1960-1971), Doğan Kitap, İstanbul.
- Varel, A. (2017). “*Darbe'nin Yarattığı Lider: Cemal Gürsel*”, (Editör: Mete Kaan Kaynar), Türkiye'nin 1960'lı Yılları, İletişim Yayınları, İstanbul, s.139-153.
- Yazıcı, S. (2011). Yeni Bir Anayasa Hazırlığı ve Türkiye, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

3. MAKALELER

- Arıkan, Z. (1999). “Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 6(23), s. 261-281.
- Aydemir, S. S. (2016). “27 Mayıs 1960 Askeri Darbesine Giden Süreçte Üniversitenin Etkisi”, *International Journal Of Eurasian Education And Culture*, 1, s. 9-22.
- Bakan, S., Özdemir, H. (2013). “Türkiye’de 1946-1960 İktidar-Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Demokrat Parti (DP)’ye Karşı”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), s. 373-397.
- Bolat, B.S., (2012) “ Tanzimat’tan Demokrat Partiye Kültür Politikaları ve Tarih Anlayışları, *JASS*, Volume 5, ISSUE 8, December, s. 231-247.
- Bolat, M. (2018). “27 Mayıs Hürriyet ve Anayasa Bayramı (1963-1980)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 34 (2), 377-410.
- Bulut, S. (2009). “Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu”, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*. 2 (4), s. 125-145.
- Gedikli Berber, Ş. (2012). “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Sivil Hükümet Darbesi: CHP’de 35’ler Vakası”, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*. 6 (11), s. 131-150.
- İnce, E. (2006). “Köylüyü Topraklandırma Kanunu’nun Türk Siyasal Yapısının Oluşumu Üzerindeki Etkileri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 13, s. 59-78.
- İnce, Y. (2018). “Sultanın İsyankâr Kullarının İlk İsyanı: Buçuktepe Vakası (1446)”, *History Studies International Journal Of History*. 10(5), s. 83-101.
- Karayaman, M. (2010). “İsmet İnönü’nün Uşak’ta Taşlanması Olayının Sebepleri ve Sonuçları”, *Tarih Okulu Dergisi*. 8, s. 19-49.
- Kuru, H. (1998). “27 Mayıs 1960 İhtilal Dönemi; İktidar-Muhalefet İlişkileri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 3 (8), s. 243-260.
- Özüçetin, Y., (2009). “Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Kırşehir (3), *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal Of International Social Research*, Issn: 1307-9581 Volume: 2 Issue: 8 Summer, 323-339.
- Şahin, E., Tunç, B. (2015). “Demokrat Parti’nin Kuruluş Süreci ve DP – CHP Siyasî Mücadelesi (1945-1947)”, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*. 1 (2), s. 31-69.
- Temizgüney, F. (2018). “1960 Darbesine Giden Süreçte Önemli Bir Kesit: İstanbul Öğrenci Olayları”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 4 (27), s. 181-211.
- Topçu, İ., Akılmak Topçu, S. (2017). “Adnan Menderes’in Yargılanması ve İdamı”, *Akademik Bakış Dergisi*, S. 61, s. 59-80.
- Tuğluoğlu, F. (2017). “CHP’nin 14. Kurultayı ve İlk Hedefler Beyannamesi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 60, s. 277-310.
- Türk, H.S. (2006). Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih. Anayasa Mahkemesi Yayınları, S. 23, s. 75-113.

Yılmaz, E. (2010). “1954 Seçimlerinin Önemi, Öne Çıkan Özellikleri ve Siyasi Sonuçları”, *e-Journal of New World Sociences Academy*, 5(4), s. 541-551.

4. GAZETELER

Akşam

Bozkurt

Dünya

Hürriyet

Milliyet

Vatan

Yeni İstanbul

Zafer